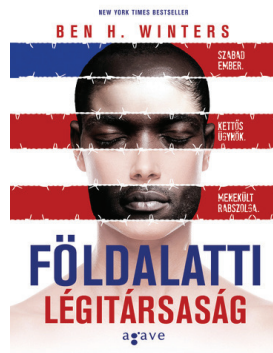


Bene Adrián

## Összehasonlítási alap

Az alternatív történelmi regények hatásának kulcsmozzanata – hasonlóan az utópiák, a disztópiák, a SF és a new weird befogadásához – az az egyszerre izgatós és nyugtalanító lehetőség, hogy az általunk ismert valóság más is lehetne. Ha nem is akarunk belebonyolódni a lehetséges világok szemantikai és filozófiai elméleteibe, szembesülnünk kell az eshetőséggel, hogy egyetlen esemény más lefolyása, váratlan megtörténte vagy éppen elmaradása milyen alapvető módon alakítja át a történelem menetét és ezáltal társadalmi-politikai rendszereinket, kultúránkat, hétköznapijainkat. A műfaj klasszikusában, Philip K. Dick *Az ember a Fellegvárban* című regényében az Amerikai Egyesült Államok elveszíti a második világháborút, területe nagy részét felosztja egymás között a japán és a német birodalom. Winters regényében egy olyan Egyesült Államok képezi a cselekmény díszletét, amelyben az északi és déli államok polgárháború helyett kompromisszumot kötöttek, és utóbbiak egy részében a mai napig törvényes maradt a rabszolgotartás intézménye, sőt ez adja gazdaságuk szerkezeti alapját.

Létünk és valóságérzékelésünk stabil keretein apró hajszálrepedések futnak végig, a biztonság és bizonyosság megkérdőjeleződik, karosszékünk kényelmében jóleső borzongás fut végig rajtunk. Azután elmúlik, megszokjuk, fikció, nézzük csak, mit tud még. Ha akar, és ha akarjuk, ez a fiktív univerzum elgondolkodtathat minket arról, hogy mi is a különbség az általunk jól ismert társadalom és az itt megjelenő, rasszista diszkriminációra és kizsákmányolásra épülő berendezkedés (és ennek elfogadása) között. Összehasonlítási alap. Talán nem is annyival jobb, csak kevésbé őszinte a valódi? Persze, Donald Trump Amerikája



messze van tőlünk, talán nem ismerjük, talán nem is érdekel – de ha már Magyarországról nézzük a világot: vajon a több millió reménytelenül kiszolgáltatott magyarról, romákról/cigányokról és „fehérekről” nem jut eszünkbe semmi? *„Az emberek azt hiszik, ez az egész távol van tőlünk, de ez nem igaz. Ez a szar itt van velünk.”* Az emberi önzés intézményesülése, vagy ezzel ellentétben az egyenjogúság mint a szolidaritás elvi alapja minden személyes és társadalmi viszonyt meghatároznak. Például azt, hogy az iskolarendszer esélyt nyújt, a hátrányokat igyekszik kiegyenlíteni, vagy éppen újratermeli és fokozza az egyenlőtlenséget: *„a szabadság nem elég, iskolák is kellene”* – olvashatjuk a Johnson elnök híres polgárjogi beszédét idéző szlogent –, ha a hátrányokat csökkenteni akarjuk. Vagy pedig diszkriminációra épül a rendszer, és azt erősíti gépalkatrésszé butított emberek formájában, akárcsak egy elképzelt rabszolgatartó állam.

Ebben az alternatív valóságban az elnökjelölt Lincoln még azelőtt merénylet áldozata lett, hogy polgárháború tört volna ki. 1861 így az észak–déli kompromisszum éveként, az Unió egységének szimbólumaként vonul be a történelembe. Az Alkotmány 19. kiegészítése örökre legalizálja a rabszolgaságot. A Kemény Négyek (Alabama, Louisiana, Mississippi, az egyesült Karolina) területén (miután Georgia és Kentucky 1944-ben, Arkansas 1947-ben eltörölte a rabszolgaságot) a feketék azóta is nagyrészt Munkára Kötelezett Személyek, megfosztva önrendelkezési jogukkal együtt egyéniségüktől, nevüktől, emberi mivoltuktól. Az északi államok ezt csak tessék-lássék helytelenítik, cserébe az olcsón előállított termékekért. Az északiak törvényileg tiltják a rabszolgák által előállított termékek behozatalát, de vannak kiskapuk, nyomozónk is rábukkan egy ilyen jogsértő, titkos kereskedelmi kapcsolatra. Egyedül Texasnak lett elege a rasszizmusból, ezért háborúval kényszerítették az Unióban maradásra. (Ez mellesleg elterelte Johnson elnök figyelmét Martin Luther King abolitionista mozgalmáról, így Tennessee szabaddá válása és a polgárjogi vezető meggyilkolása után az nem ért el további eredményeket.) *„Amerika Amerika maradt.”* A szökött rabszolgákat

az északi államokban is el kell fogni és visszaszolgáltatni tulajdonosának, ennek elősegítése állampolgári kötelesség. Európa és Japán viszont gyakorlatilag nem kereskedik Amerikával, amíg az korlátozza az emberi jogokat. Amerika erre inkább kilép az ENSZ-ből. Maradnak a silány indiai, dél-afrikai termékek és a technológiai elmaradottság, az autókban a CD-k helyett a kazettás magnók, a Kínába (!) exportált, olcsó pamutpólók. Jesse Owens és James Brown ebben a lehetséges világban ugyanolyan tehetségesek, de nem Amerikában lesznek ünnepezt sztárok, inkább disszidálnak. A kevésbé szerencsés hárommillió színesbőrű pedig agyamosott biorobotként éneklí a kötelező munkadalt: „*A tiéd a mi erős kezünk. / Kezünk, hátunk és a lelkünk.*”

A műfaji háttér mellett a szereplők, a cselekmény és az elbeszélés mód eredetisége, de legalábbis profizmusa tehet maradandó olvasmányélménnyé egy mégoly-ambiciózus-de-attól-még-lektúrt. Ezek között több a lapos vagy zavaróan erőltetett, mint a jól sikerült technikai megoldás. A disztópikus alternatív történelmi regény kém- és detektívtörténetek motívumait olvasztja magába, sajnos elég sablonosan. Ami még mindezt az alapötleten kívül eredeti epikai vállalkozássá tehetné, az a (belső) monológba ágyazott történetmesélés és az elbeszélői megbízhatatlanság révén az olvasói elvárásokkal való játszadozás. Az egyes szám első személyű narráció egyes szakaszai dőlt betűsek, gondolatok vagy álmok megfogalmazásai, öntudatlanul feltörő emlékek. Az első ilyen a 70. oldalon kezdődő, négyoldalas „flashback”-szerű fejezet, már amennyiben kivételesen valóban a főhős saját életét ismerjük meg, nem valamelyik maszkját. A rabszolgaként egy állattenyésztő telepen végzett gyermekmunka és a Bástyával való barátság emlékei (?) elevenednek fel. „*A nap végére minden porcikám sajgott a rengeteg munkától, a perzselő naptól, fáj a hátam a sok görnyedéstől, fáj a karom a sok nehéz holmi emelésétől. Ott voltak a trágyával teli vödörök, a bendőszonda, a rengeteg széna meg szalma.*” A szöveg nagy részében viszont egy olyan erőltetett és funkciótlan első személyű nézőpont érvényesül, amelyben az elbeszélő múlt váltakozik a jelen idejű megnyilatkozásokkal. A

sajátosan kevert narrációs technika magyarázata a történetben rejlik: a főszereplő-narrátor nyomozása és veszedelmes kalandjai váltakoznak a szökött rabszolgából lett rabszolgavadász lelki vívódásával és erkölcsi dilemmáival. Különböző, átéléssel alakított hamis személyazonosságai között ő maga, de az olvasó is elbizonytalanodik az identitása felől. („*Színlelek. Teszem az agyam. Árnyékban-félárnyékban mormolom a történeteimet.*”) Mindez legalább annyira lassítja a narratív sebességet és meg-megtöri a tempót, mint amennyi többletet adna a végeredményben szimpla thriller-cselekménynek.

A klisészerű motívumok (szökés, embervadászat, titkos szerzet) vagy önmagukban is fenntartják az olvasói érdeklődést (ez esetben a pszichologizáló részek inkább zavaró kitérők), vagy pedig – ideális olvasót feltételezve – éppen hogy elcsépeltnek hatnak, érdektelenek a gondolatébresztő alternatív történelmi háttérhez és a sajátos pszichonarrációhoz viszonyítva. Azután a regény felénél kiderül, hogy valami sántít a történetben, a szálak összebogozódnak, és tudathasadásos, lelkiismeret-furdalástól gyötört hősünk elkezd rendet rakni. Felmerül az emberi jogi aggályok kijátszásának lehetősége a géntechnológia révén, egy szabadnak született, északi fekete fiú megtapasztalja a déli viszonyokat, hogy segítsen bizonyítékot szerezni, de önfeláldozása hiábavaló: ez a feladat végül Victorra, a főhősre vár, aki így talán lerázhatja magáról a rabszolgavadász szerepét és a kínzó identitászavart.